

BÁNYAI TAMÁS

Agnieszka

Kis híján fellökte a légnyomás, pedig igyekezett minél messzebbre kerülni az ágyútól. Amint letette a homokkal teli zsákot, fordult vissza, a tűzszerészekre bízva a többit. Azok gyorsan dolgozhattak, mert alig tett néhány lépést, a homokkal és ekrazittal töltött harminc és feles mozsár felrobbant. Az ágyú csövének repeszdarabjai apró lukakat hasítottak az erőd falába.

Reggel óta ez megy, gondolta Ádász Mihály, s egy pillanatra még azt sem bánta volna, ha egy repeszdarab a fejébe fúródik: legalább véget vet a szenvedésnek. Kutya élet ez így, s ki tudja, még mi vár rá. Hadifogság valahol Szibériában.

Ez a gondolat már alig egy hete, a San folyón átívelő vasúti híd felrobantásakor is felmerült benne. Azóta tombol a pusztítás. Lőszerraktárak, ágyúk repültek a levegőbe a sors gonosz tűzijátékaként. Hogy semmi ne kerüljön a muszka kezére.

– A keserves úristenit! – káromkodott hangosan, bele a nagyvilágba, fel a borús égbe, s ettől mintha egy kicsit jobban érezte volna magát. Önámítás. Káromolhatod Istent, a világot, a sorsodat, mely idevetett, semmi sem segít.

Reggel elcsigázottan hallgatták Bori őrmestert, aki szerint Kuzmanek gyalogsági tábornok feladja az ellenállást. Végőskig kimerült, éhező emberekkel folytatni a harcot egyenlő az öngyilkossággal.

A többiek csak bólogattak némán, mintha bárki is kérte volna tőlük, hogy jóváhagyják a generális döntését. Más kiutat ők sem láttak. A muszkával még csak megbirkóznának, de az éhínséggel szemben nem elég a magyar virtus.

Pedig kell lenni valami kiútnak. A szenvedést nem lehet szenvedéssel tetézni.

Ádász Mihálynak eszébe jutott Szerjozsa, akit még januárban egy kitörés alkalmával ejtettek fogságba a szabadkai honvédhuszárok. A búskomor oroszral a Zagrodnia erődben találkozott. Társai gúnyolták a magának való, honvágy kínozta fiatalembert, vagy legalábbis úgy tűnt, heccelődnek vele, erre még orosz nyelvtudás nélkül sem volt nehéz rájönni. A szőke legény szemmel láthatóan nehezen viselte a fogságot, bár a hadifoglyok sem éltek rosszabb körülmények között, mint a magyar vagy osztrák bakák.

BÁNYAI TAMÁS (1946, Budapest – 2017., Budapest) író. 1972–2013 között az Amerikai Egyesült Államokban élt. Mire minden jóra fordul (Magyar Napló, 2008) című regényével elnyerte a Barankovics Alapítvány regény pályázatának első díját. Hét kötete jelent meg nyomtatásban, az utolsó a Texasi álmok (kisregény, Hungarovox Kiadó, 2016).

Hozzánk küldött utolsó írásának közlésével búcsúzunk BÁNYAI TAMÁS barátunktól, a *Várad* folyóirat 2006. évi irodalmi riport-pályázatának győztesétől, próza rovattunk állandó szerzőjétől, aki 2017. április 3-án hunyt el.

Neki most már jó lesz. Egy-két napon belül bevonulnak az oroszok, nem kell tovább sínylődni, szolgálhatja újra a cár atyuskát.

És én? Szibériából ki fog kiszabadítani?

Elindult, újabb homokkal teli zsákért, munióért egy másik löveg felrobantásához.

Valaki rákiáltott, még időben ugrott el a társzekér útjából. Rongyos nép-felkelő ült a bakon, ostorát lendítette a magasba, és Ádász Mihály nem tudta eldönteni, hogy feléje akar-e suhintani vagy a lovakat ösztökélni. Két gebe volt a szekér elé fogva, ám úgy tűnt, a kettő sem elég a teherhez. A lovak fúj-tattak, párafelhő áradt a pofájukból, nehezen lépdeltek, félő volt, hamarosan összeroskadnak. Tudhatta ezt a bakon ülő is, mert nem csapott közéjük.

Ádász Mihálynak a gebék láttán felcsillant a szeme. Mint a fuldoklónak, aki szalmaszálat lát lebegni a víz felszínén.

Agnieszka!

Sejtelve sem volt, mit remélhet a nőtől, hiába lett a szeretője. Februárban találkozott vele először, amikor a Várdomb lábánál felállított gulyáságyú előtt toporgott ebédosztásra várva. Agnieszka tőle tíz méterre álldogált, sóvárgó szemekkel figyelte az ételosztást. Miután megkapta silány adagját, a nő előtt elhaladva, inkább csak magának jegyezte meg félhangosan:

– Neked is felkopik az állad, ugye, galambom?

A nő meghallotta és Ádász Mihály nagy meglepetésére magyarul válaszolt.

– Fel bizony. Napok óta korog a gyomrom. Nekünk már semmi sem jut. Azzal a kevéssel, ami megmaradt, a bakákat etetik.

Szembefordult a nővel, közelebről is szemügyre vette. Agnieszka sápadtan, bánatosan tekintett rá, beesett, sovány arcából reménykedve csillogtak barna szemei. Fekete, bokáig érő kabátba burkolózott, fejét vastag kendővel óvta a hidegtől, így korát is nehéz volt megállapítani, de hogy fiatal menyecske, arra esküdni mert volna.

Utólag már nem tudta eldönteni, meg aztán nem is sokat töprengett efölött, hogy a sajnálat vagy valami más kerítette hatalmába.

– No, várj egy kicsit – mondta, majd megkerülte a gulyáságyút és odalépett egy megtermett szakállas legényhez.

– Van dohányom, Gyula.

A megszólított baka elismerően füttyentett.

– Ejha! – dörmögte. – Oszt mennyi?

– Három pakli. Cserébe. De nem ám ezért – bökött Mihály a gulyáságyú felé. – Nyersáru kéne.

Dohányból még jutott valamennyi mindenkinek a körülzárt városban, de nem mindenkinek elegendő. Ádász Mihály nem szívelte a bagót, ám már régen felismerte az értékét. Aki élt vele, az nagy becsben tartotta.

Gyula előbb ódzkodott, de nagy volt a kísértés. Fanyar ábrázattal megvakarta feje búbját és körülnézett. Aztán intett a kezével, hogy türelem, s eltűnt. Visszatérve egy tarisznyát adott át Ádász Mihálynak.

– Meg ne lássák! Dugd a köpenyed alá! Friss lócomb, meg egy jó kilónyi zab, amit ez a kanca már nem tudott megzabálni – mondta vigyorogva. – Na, ide a bagóval. A szütyőmet meg hozd vissza, komám.

A nő türelmesen várakozott, csak akkor mozdult meg, amikor Ádász Mihály odaért mellé és intett neki, hogy kövesse. Túl sok volt körülöttük a csukaszürke egyenruha. Kétsaroknyit haladtak szóttanul a Zamkowán, elől a férfi, a nő meg szorosán a nyomában. Egy beomlott falú ház előtt álltak meg.

– Hát akkor – húzta elő köpenye alól a tarisznyát Ádász Mihály – itt a vacsorája.

Agnieszka belenézett a tarisznyába, aztán Mihályra emelte csodálkozó tekintetét.

– Ez mind? – kérdezte hitetlenkedve. Válasz helyett csak jóváhagyó főbólintást kapott. – De hiszen ebből magának is jut.

Ádász Mihály elnevette magát.

– Csak nem itt akar osztzkodni?

A nő zavarba jött. Lesütötte a szemét.

– Nem úgy. De eljöhete hozzám, és ott...

Ádász Mihály nem kérette magát. Igaz, hogy éhes volt, ki nem volt farkaséhes az oroszok által körülzárt és lassan már mindenben hiányt szenvedő Przemyslben. A moslék – mert így nevezte –, amit a tábori konyhán kapott, éppen csak az éhhaláltól mentette meg. Ebben a városban mindenki koplalt. Mégsem az ételből akarta a részét, amit dohányért cserélt.

Ami valójában csábította, az elképzelt otthon melege, ha csak egy órára is. Legalább egy rövid időre elmenekülni a szutykos, holtfáradt, letargiába süllyedt bakák mellől. És hogy ezt a kis időt egy nő társaságában töltheti el, az meg már egyenesen az Isten áldása.

Agnieszka lakása a piactér közelében volt a Rynek utcában, egy kétszintes polgári házban. Boltíves szűk folyosó vezetett a keskeny kis udvarra. Az első, jobb kézre eső szoba-konyhás hajlék ajtaja a konyhára nyílt, amelynek puritán berendezését egy kredenc, egy asztal, három szék, valamint egy öntöttvas lábú tűzhely alkotta.

Agnieszka vízben főzte meg a kockákra vágott lóhúst, sóval ízesített zabkását készített hozzá. Szóttanul ettek, a nő mohón kanalazta magába az ételt. Mihály nézte, ahogy eszik, és gyönyörködött benne. Most, hogy kihámozta magát az ormóttan kabáttól és lekerült fejről a kendő, jóval fiatalabbnak tetszett, már-már inkább gyereklánynak, mint érett fiatalasszonynak.

Ádász Mihály szépnek találta, s nem töpregett azon, vajon azért véli-e így, mert hónapok óta nem került ilyen közelségbe egy nőhöz. Diószín haja hátul kontyba fogva, csak bal fülét takarta egy rakoncátlan hajtincs. Magas homloka volt, keskeny orra és vékony szája, arcbőre a csontra tapadt ráncatlanul, s mindez még feltűnőbbé tette nyugttanul csillogó barna szemét.

Később teát ittak – ebből nem volt hiány –, s még akkor sem eredt meg a nyelvük, mindössze néhány semmitmondó szót váltottak, mindketten a másikat méregették, mintha azt akarnák kitalálni, egyezik-e a gondolatuk. Aztán ugyanolyan mohón estek egymásnak, ahogy korábban az ételt kívánták. Az elfojtott vágyakat ugyanúgy csillapítani kellett, ahogy a kínzó éhséget is.

Egy héttel később Ádász Mihály a maradék dohányát is feláldozta nyolc szem krumpliért. Krumplit már hetek óta nem látott senki, de Mihálynak meg sem fordult a fejében az eredetét firtatni. Elégedett volt a cserével, s még inkább azzal az örömmel, amellyel Agnieszka fogadta. Mintha kincseket szórt volna a lába elé.

Ekkor tudta meg a nőről, hogy árvaházban nevelkedett, majd egy munkácsi magyar családhoz került cselédnek. Ott ismerkedett meg Janek Zeromszkival, aki nem sokkal a háború kitörése előtt elvette feleségül.

– És? – kérdezte Ádász Mihály, zavarában a füle tövét vakargatva. Mindezidáig fel sem merült benne, hogy a nőnek férje is lehet. Ösztönösen az ajtó felé tekintett, mint aki a férj váratlan megérkezésétől tart. – És ő most hol van?

Agnieszka felsóhajtott. A feje büntudatosan lehorgadt, nem mert Mihály szemébe nézni.

– Nem tudom – suttogta alig hallhatóan. – Utolsó levelét még karácsony táján kaptam, abban azt írta, hogy a szerb frontra vitték.

– Tehát ő is katona.

Ádász Mihály szemlátomást megkönnyebbült. Szerbia messze van, és Janek Zeromszki amúgy sem tudná átverekedni magát az oroszokon. Sokáig nem fog hazatérni, gondolta, mégis kényelmetlen érzés fogta el.

Mióta Agnieszkával találkozott, Rozika csak most jutott eszébe először. Korábban nem volt nap, hogy ne képzelte volna maga elé menyasszonyának pirosposzsgás arcát, szégyenlős mosolyát, szemérmes tartózkodását. Az orosházi pék lányát még az előző év májusában eljegyezte, ám hiába igyekezett őt meggyőzni a szerelembe vetett hitéről és tántoríthatatlan hűségéről, a lány nem adta magát, mert – mint mondta – mit gondolnának róla a népek. Mintha mindenkiről lerína, hogy eljutott az ölekezés beteljesedéséhez. Majd az esküvő után, ahogy tisztességes, hajtogatta Rozika kitartóan, pedig a vágy neki is ott égett a szemében, és egyszer már majdnem, ott a gyopárosi tó fűzfáinak árnyékában, de akkor is csak majdnem.

Augusztusra tűzték ki az esküvőt, ámde időközben lelőtték a trónörököszt, és a kutya Szerbiát meg kellett leckéztetni. A mogorva pék nem engedte, hogy előbbre hozzák a lagzit, talán féltette lányát a hadiözvegységtől, bár hangosan csak annyit mondott: nem kell ezt elsietni, augusztusra úgyszólván vége lesz a csetepaténak, a császár nem teketóriázik.

Ő is úgy képzelte, hitte, hinni akarta. És a vidám bakák, az önfeledt katonanóták, a virágésővel kísért csapatszállító vonatok látványa tényleg azt a

benyomást keltette, mintha a vurstliban felállított céllövöldéhez masíroznának.

Rozikának csak a csókja maradt.

Janek legalább asszonyának forró testi szerelmét is magával vihette emlékül.

Hirtelen, lelkének valamelyik eltitkolt mélységéből, féltékenység kerítette hatalmába. Nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy egy másik baka – bizarr módon még az is felötlött benne, talán éppen Janek, bár arra nem tudott választ adni magának, miként kerülhetne Szerbiából Orosházára – most éppen az ő Rozikájával enyeleg, alkalmasint nála nagyobb sikerrel.

Haragtól szikrázó szemmel nézett Agnieszkára, mintha rajta akarná számon kérni azt, ami Rozikával megeshet, vagy mintha Agnieszka éppen őt csalná meg hitese urával, amiért is megérdemelne egy kiadós verést.

Agnieszka feltekintett és az a szálnalmas mosoly, ami kiült az arcára, egy szemvillanás alatt eloszlatta haragját. Felállt a hokedliről, odalépett a nőhöz és magához szorította. Gyengéd ölelése megbocsátás volt, amely feloldozta mindkettőjüket a büntudat alól.

Éjszaka a dunyha alatt még felidézte Rozika arcát, őt képzelte maga mellé az ágyba, ám az amúgy is homályos kép pillanatok alatt elmosódott, elűzte a valóság.

Ennek is már vagy három napja, talán négy is. Összefolytak a napok. Szekaszától egy percre sem tudott elszabadulni, mindenkit a pusztításra vezényeltek ki. Semmi sem kerülhet a muszka kezére. A lőporraktárakat és az ágyúkat felrobbantották, a lőszerkészletet a San folyóba süllyesztették. Sorra robbantották fel az erődöket is, előbb a Dunkovickit, majd a Lipnicát, az Ivanova Gorát, aztán a többi is egymás után. Elszabadult a pokol. A sorozatos detonációt az orosz lövegek becsapódásai kísérték. A cári tüzérség folyamatosan lőtte a még sértetlenül álló erődök környékét, hogy megakadályozzák felrobbantásukat. Szórványos támadásokat is indítottak a még ép erődítmények elfoglalására, ám a védők minden esetben sikeresen visszaverték az orosz rohamokat.

Tamássy altábornagy szavait Tabódy őrnagy közvetítette a legénységnek. Dicsérte katonáit hősiességükért, kitartásukért, s hogy a legvészterhebb időben sem ejtettek foltot a magyar honvédek becsületén. A muszka sohasem tudta volna legyőzni őket, hiszen a túlerővel szemben is eredményesen helytálltak, ám az éhínség felőrölte erejüket. Utánpótlásra nincs remény, minden tartalékot feléltek. Éppen ezért, mondta az őrnagy, a parancsnokság Kuzmanek tábornokkal egyetértésben úgy határozott, hogy feladják a további ellenállást.

A katonák fásultan hallgatták az őrnagyot. A főtisztek döntöttek és ők beletörődtek a sorsukba. Csak Ádász Mihály nem tudta elfogadni a döntést. Azt, hogy fogságba essen, sehoggy sem tudta megemészteni. Látta a várban fogva tartott orosz katonákat, és azt is tudta, tisztességes bánásmódban

részesülnek, ami talán az oroszok részéről is elvárható. Azzal is tisztában volt, hogy a hadifogolytábor nem börtön, ahol sötét cellákba zárják az elítélteket, de a rabság akkor is rabság, ráadásul egy idegen országban, felmérhetetlen távolságra az otthontól.

Ha kivitelezhetőnek tartotta volna, hát átszökik az orosz vonalakon, de ezt a gondolatot gyorsan elvetette, hiszen az az út, ha egyáltalán túléli, épp-úgy a hadifogolytáborba vezet, mint a maradás a körülzárt, sorsára hagyott városban.

De valami kiútnak akkor is kell lenni!

Ekkor jutott eszébe Agnieszka.

Mit és hogyan tudna segíteni, arról fogalma sem volt. De ő legalább ismeri a helyi viszonyokat, esetleg kifundál valamilyen megoldást. Úgy képzelte, Agnieszka segítségével talán meghúzódhat valahol, amíg az oroszok teljesen megszállják a várost, szükségtelessé válik az ostromgyűrű, és ezáltal lehetősége nyílik a szökésre. S akkor majd csak eljut valahogy az övéihez. Krakó és Ungvár sincs elérhetetlenül messze.

Elindult a Rynec utca felé.

Agnieszka úgy tessékelt beljebb, mintha számított volna jöttére. A nyakába csimspaszkodott, sovány karjait a nyaka köré fonta, mint egy gyerek, aki rég látott apjának örül. Aztán leültek a konyhaasztal mellé, egymással szemben.

– Feladjuk a várost – közölte Ádász Mihály, miközben Agnieszka arcába bámult merev tekintettel.

Rémületet látott a nő szemében, és ezt rossz előjelnek vélte.

– Talán már holnap bevonulnak az oroszok – mondta. – Minket meg elvisznek hadifogságba.

Elhallgatott, valamiféle válaszra várva. A nő azonban nem felelt. Arcát a kezébe temette, mintha egy csúfság elől akarná eltakarni. Egy percig így ült magába roskadva, majd amikor elhúzta kezét az arca elől, könnyek csillogtak a szemében, és olyan kétségbeesettnek tűnt, hogy Mihály megsajnálta.

Úgy érezte, ez a pillanat alkalmatlan arra, hogy elmondja, mik a tervei. Amúgy sem tudta, miként hozza szóba, hiszen még arról sem volt fogalma, mit várhat a nőtől. Egyáltalán tud-e, s ha igen, miként segíteni.

– Most mi lesz? – kérdezte Agnieszka szipogva.

– Azt nem tudom. Azt viszont igen, hogy nem akarom Szibériába vitetni magam. Valahol meg kéne húzódnom, ameddig... – Zavarba jött és elhallgatott. Most, hogy kimondta, reménytelenül hosszúnak látta azt az időt, amit bujkálással kellene eltöltenie. És keresztülvihetetlennek azt, amit elképzelt. Mégis folytatta: – Úgy gondoltam, talán te, vagy esetleg nálad...

Agnieszka felkapta fejét, szeme tágra kerekedett a meglepetéstől, majd Ádász Mihály számára teljesen váratlanul felpattant a székről, egy ugrással megkerülte az asztalt, a férfi ölébe huppant és lesodorva fejéről a sapkát, beletúrt a hajába.

– Itt maradsz, ugye? – kérdezte a férfi arcát simogatva. – Ugye itt maradsz velem?

Hangja tele volt megkönnyebbüléssel, szemlátomást úgy örült, mint az elveszett gyermek, aki hosszas kallódás után végre hazatalált.

Ádász Mihály megnémult a nem várt reakciótól. Igaz, akarván sem tudott volna szóhoz jutni, mert Agnieszka nyelve ugyancsak megeredt.

Magába fojtott félelmeiről kezdett mesélni, hogy milyen borzalmas volt átélni a város ostromát egyedül. Úgy, hogy senki nem volt mellette, aki bátorította volna, amikor elszabadult a pokol, amikor szünet nélkül sorban csapódtak be az orosz lövedékek, s ő reszketve bújt a dunyha alá, fejét a párnába fúrva, mintha az bármitől is megvédené. És igen, talán ez hihetetlenül hangzik, de az egyedüllét akkor volt a legelviselhetetlenebb, amikor az ágyúzás abbamaradt, és halálos csend vette körül, mintha kihalt volna a világ.

– El sem tudod képzelni, hogy embere nélkül milyen szörnyű egy nőnek még békeidőben is, nekem elhiheted, árvaházban nőttem fel, de ez, ami itt körülöttünk történt az elmúlt nem is tudom már, mióta, a rettegés a halál árnyékában, ez mindennél borzasztóbb volt – mondta Agnieszka.

Lefejtette karját a férfi nyakáról, egy kissé hátrább tolta magát, szégyenlős mosoly ült ki az arcára és úgy kérdezte halkán:

– Elhiszed nekem, hogy mégsem a haláltól félttem?

Ádász Mihály rábólintott. Ismerte jól ezt a megmagyarázhatatlan érzést. Ő sem a haláltól félt a lövészárookban várva az orosz gyalogság támadását. Igazából nem gondolt arra, hogy percekben belül ő is eleshet. Jobban rettegett attól, hogy körülötte halnak meg a társai, s ő ott marad magára a háború vérzivatarában értelmetlenül egyedül.

A világot egymaga senki sem teheti élhetővé.

Aznap éjjel Agnieszka ölelése még forróbb volt, mint előtte bármikor. Mohón és szenvedélyesen adta át magát a testi gyönyörnek, és telhetetlen volt, a végtelenségig akarta nyújtani azt a kékérzést, amiben részesült, s ami mindkettőjüket elévülhetetlenül boldoggá tette.

Szinte ugyanabban az időben az oroszok megkezdték bevonulásukat a városba. A civil lakosság a házakba húzódott, a Monarchia hidegtől, éhségtől és fáradtságtól elcsigázott katonái lábhoz tett fegyverrel várták szomorú sorsuk beteljesedését. Nehéz volt belátni, hogy bár egy végsőkig kimerült, ámde mégsem legyőzött hadsereg adta meg magát.

Március a vége felé közeledett, tavasznak kellett volna megérkeznie, olvadásnak, kikeletnek, de a tél még makacsul tartotta magát. A Rynek utcai ház lakásában is dermesztő hideg uralkodott, kínszenvedéssel járt kibújni a meleg dunyha alól.

Agnieszka kelt fel előbb. Dideregve lépett ki a szobából, hogy a megmaradt s eleddig féltve őrzött vödörnyi szénnel meleget teremtsen emberének. Ádász Mihályt csak akkor noszogatta ki az ágyból, amikor a tűzhelyre tett

fazékban felforrt a víz, és a konyhában már elég meleg volt ahhoz, hogy a hokedlira helyezett lavórban megmosakodjanak.

A férfi öltözködni kezdett, a nadrágot már felhúzta, éppen csukaszürke zubbonyának ujjába bújtatta volna karját, amikor Agnieszka rászólt.

– Hohó! – nevetett. – Elfelejtetted, hogy már nem mienk a város? Ha valaki meglát ebben a mundérban, úgy visznek Szibériába, mint a sipirc.

– De hát... – fogott hozzá Ádász Mihály, hogy elmagyarázza, mindezt ő is tudja, éppen ezért esze ágában sincs kilépni a lakásból, azon kívül pedig ugyan honnan szerezne más öltözetet.

– Na, várj csak! – szakította félbe Agnieszka még mindig nevetve, s magára hagyta a konyhában tanácstalanul tébláboló férfit. Eltűnt a szobában. Kisvártatva egy nadrággal és zakóval a karján tért vissza.

– Janek ruhái – mondta a világ legtermészetesebb hangján, mintha a sarki ruhaboltból szerezte volna be az imént.

Ádász Mihály elképedt, és ösztönösen tiltakozni akart. Hogyisne! Azt már nem! Hogy a férjed ruhájában díszelgess? Végül mégiscsak elismerést váltott ki belőle Agnieszka talpraesettsége, ugyanakkor azonban kelletlenül öltötte magára Janek ruházatát. S még mindig keresett valami kifogást.

– Nem passzol rám – húzta el a száját, és valóban, a nadrág egy kicsit hosszú volt meg bő is, a kabát lötyögött rajta.

– Persze, hogy nem – replikázott kitartóan Agnieszka. – Nagyjából egy méret vagytok, de ne feledd, ezek békebeli holmik. Te sem voltál ilyen vékonydongájú, amíg ki nem éheztek. Ezen könnyen lehet segíteni. Majd én igazítok rajtuk.

Valamivel később Ádász Mihály megbarátkozott a gondolattal, hogy szeretője férjének a ruháját viselje. Agnieszka a lehetőségeihez mérten kiváló munkát végzett. Felvarrt a nadrág aljából, valamelyest be is szűkítette, a kabát hátulját is összefogta egy kicsit.

– Ebben a városban mások se néznének ki jobban – jegyezte meg Agnieszka, hogy elejét vegye a férfi esetleges ódzkodásának. – Ne hidd, hogy te vagy az egyetlen, aki ilyen keszre fogyott. A civilek se éltek jobban a bakáknál. Azok is leadtak néhány kilót a ruhájuk alól.

A cipő mérete nem stimmel, de a sötétszürke szövetradrág elégségesen takarta a csizma szárát, a vattázott fekete zakó pedig egy pulóver fölött viselve nem is tűnt olyan bőnek. Senki nem mondaná meg rólam, gondolta Ádász Mihály, hogy egy napja még a császár mundérját hordtam. Mindamellet nem szándékozott a városban mutatkozni.

Az orosz megszállás első napjait – mondhatni – felhőtlen boldogságban töltötték, akár egy házaspár, igaz, nagyon szűkös mézeshetében. Agnieszka is csak az oroszok bevonulását követő negyedik napon hagyta el a lakást, amikor már minden lehetséges élelemből kifogytak. Beszerző útja sikerrel járt, hiszen két üveg lekvárral és egy fekete rozskenyérrel tért vissza. Lelkendezve mesélte, hogy a hírek szerint hamarosan más is kapható lesz a

boltokban, mert az oroszok rengeteg élelmiszert hoztak magukkal, s a felújítási munkára fogott civileknek is élelemmel fizetnek.

Ádász Mihály nem örült a hírnek. Arra a következtetésre jutott, hogy az oroszok véglegesen akarnak berendezkedni, s ezt egyáltalán nem tartotta lehetetlennek. Ha felújítják és megerősítik az erődrendszert, senki sem tudja kiűzni őket. Márpedig ő nem maradhat itt az idők végtelenségéig.

Türelmetlensége napról napra fokozódott, a bezártságtól, a kényszerű semmittevéstől egyre ingerültebb lett.

Tavaszkodott már, az idő is barátságosabb lett, amikor egy napon Agnieszka megpúpozott kosárral állított be. A kosarat az asztalra tette és vidáman állt a férfi elé.

– Nézd, mi mindent hoztam! – mondta lelkendezve.

Ádász Mihály egyetlen pillantást vetett a kosár tartalmára. A fej káposzta, a maroknyi gomba, de főleg a kenyér és a sajt láttán összeszaladt a nyál a szájában. Am ahogy meglátta a káposzta alá rejtett húsdarabot, úgy érezte, elsötétül előtte a világ.

– Te nyomorult lotyó! – szakadt fel belőle minden elkeseredése. – Az oroszoknak is odaadod magad egy darab húsért?

És már lendült is a keze.

A pofon teljesen váratlanul érte Agnieszkat. Megtántorodott, és elveszítve egyensúlyát a tűzhelynek esett. Ösztönösen kapaszkodni akart és eközben leverte a tűzhelyen árválkodó üres fazekat. Az edény nagyot koppant a konyha kövezetén. Az ütődés hangja egy másodperc alatt kijózanította Ádász Mihályt.

Vadul cikáztak a gondolatai. Egyszerre érzett furcsa elégtételt és önsanyargató megbánást. De félelmet is, hiszen Agnieszka bosszúból feladhatja az oroszoknak, s akkor ugyanúgy nem kerülheti el a hadifogságot, mintha maradt volna kapituláló egységénél.

Egy percig dermesztő csend telepedett közéjük. Egyikük sem tudta fel fogni, mi történt és miért. Értetlenül és hitetlenkedve meredtek egymásra.

Agnieszka mozdult meg előbb. Ádász Mihály döbbenetére nem támadt neki, nem futott ki a konyhából, nem kiáltott segítségért. Ehelyett, akár egy hűséges kutya, amelyik engesztelni akarja gazdáját, odalépett a férfi elé, átfogta annak derekát, s fejét a mellére hajtva alig hallhatóan suttozta:

– Kérlek, ne bánts! Nem úgy volt, hidd el...

Hangtalanul zokogni kezdett, a válla rázkódott, fejét úgy szorította Ádász Mihály melléhez, mintha egyszer s mindenkorra oda akarná ragasztani, hogy soha senki ne szakíthassa ki a férfi oltalmából.

Ádász Mihály nem kért bocsánatot és nem kért magyarázatot a kosár tartalmáról. Önvád kínozta hirtelen támadt haragja miatt, hogy minden keserűségéért Agnieszkat büntette igaztalanul, ám ugyanakkor még forrt benne az indulat, a tehetetlen düh, amit sorsának alakulása váltott ki belőle, s amit nagyon nehezen tudott lenyelni.

Enyhülést még az esti szeretkezés sem hozott számára, pedig Agnieszka most más volt, hiányzott belőle a buja mohóság, kéjes, halk sikolyai mélyről feltörő sóhajokká szelídültek, mintha még el sem követett bűnei alól is feloldozást nyerne a férfi karjában, megváltást az ölelésben.

Ádász Mihály képtelen volt elaludni. Mozdulatlanul feküdt az ágyon, átkarolta az alvó Agnieszkát és a plafont bámulta. Akárha a mennyezetre kivetítve látná ismét azt a februári hajnalt, amikor nem titkolt félelemmel és egyidejűleg vad elszántsággal várták az orosz gyalogság újabb támadását. Tőle balra kitartóan okádtá lövedékeit egy géppuska, amely ritkította ugyan a támadók sorát, de sokan még így is sértetlenül jutottak át a gyatra akadályt jelentő drótsövényen.

Az utolsó pillanatban vette észre a muszkát, aki zöldesszürke, kucsmás óriásként tornyosult föléje, s ami történt, az olyan gyorsan zajlott le, hogy még utólag visszagondolva rá sem tudta eldönteni, mennyire volt tudatos az, amit véghez vitt. Az orosz katona megcsúszhatott a jeges talajon, s egyensúlyát veszítve már fegyverét sem tudta használni, ő meg, mintegy védekezésképpen, maga elé emelte Mannlicher karabélyát, mintha azzal akarná feltartani a lövészárokból, így éppen a fejére zuhanó testet. Az orosz egyenesen a karabélyra szerelt szuronyra dőlt, a bajonett meg felnyársalta. A súlyos test kis híján kicsavarta kezéből a karabélyt, ám így az orosz katona nem rá, hanem mellé esett a lövészárokból.

Egy gyors, erőteljes mozdulattal kirántotta szuronyát az orosz melléből, elsősorban azért, hogy ismét használni tudja, ha kell. Erre azonban nem került sor, mert az az ember, aki szinte a semmiből előjőve támadta meg személyes ellenségeként, mozdulatlanul hörgött, szétnyíló ajkai közül vér buggyant elő, mint akinek foghúzás közben szakították fel az ínyét, és bámult rá értetlenül csodálkozó szemmel, mintha elhomályosuló tekintetével azt kérdezné: miért tetted ezt, pajtás.

Ő meg bénultan állva nézte végig az orosz rövid haláltusáját, kis ideig teljesen megfeledkezve arról, hogy körülötte folyik az öldöklés, amely – szerencséjére – már távolodott tőle, mert az orosz gyalogság ezúttal is megfutamodott.

A lövészárokból, akár egy elkábított beteg, révülten támolgott vissza az erődbe. Bizonyosan ölt már, talán nem is egyszer, s még azzal sem áltathatta magát, hogy a golyó, amelyik végzett egy ismeretlen ellenséges katonával, esetleg nem az ő fegyveréből származott. De a szerencsétlen orosz az ő szuronya döfte halálra. Közvetlen közlől, a szeme láttára. És ezt sokáig nem tudta kiverni a fejéből.

Feküdt az ágyon, nyitott szemmel meredt a mennyezetre, s ha Agnieszka nem riad fel, s tolja fejét előbb az álláig, majd még följebb, csókra nyíló száját nyújtani, talán még ki is kel az ágyból, hogy az első keze ügyébe kerülő tárgyat odavágja a plafonhoz, csak hogy ne lássa többé annak az orosz bakának odafentről visszanéző, számonkérő tekintetét.

De Agnieszka csókjával eltűnt a látomás, és néhány perc múlva mély álomba zuhant.

Május volt már, a San folyó felől tavasz illatát hozta a szél, amikor Ádász Mihály, Agnieszka unszolására, kimerészkedett a lakásból.

– Nincs mitől tartanod – mondta Agnieszka –, senki nem mondja meg rólad, hogy katona vagy.

– Az lehet – vonakodott a férfi –, de egy szót sem beszélek lengyelül. Mit mondok, ha valaki megállít?

– Ez legyen a legnagyobb bajod. Ebben a városban sokan élnek, akik csak németül, ruszinul vagy csehül beszélnek. Meg magyarul.

Elsétált az Óratoronyig, álmélkodva nézte, hogy a piactérre kitelepedett néhány kofa, akárcsak a boldog békeidőkben. Gyönyörködött a már erőteljesen rügyező tulipán- és vadgesztenyefákban, a folyópart felé haladva figyelte a madarak röptét. Elfogta a honvágy, s ez megerősítette korábbi elképzelését, hogy vissza kell jutnia az övéihez.

Az a képtelen ötlete támadt, hogy Agnieszkat is magával viszi, hiszen annyira megszokta már, meg egyébként is, egy útra kelt pár kevésbé gyanús, mint egy magányos férfi.

Mondta volna, hogy mit tervezett el, de Agnieszka nem engedte szóhoz jutni:

– Azt beszélik a városban, megint ostrom lesz. Az osztrák–magyar meg a német seregek Jankownál már elérték a Visztulát és közelednek Przemysl felé. Igazat mondhatnak, hiszen látni való, mennyire készülődnek valamire az oroszok. Mindenütt nagy a sürgés-forgás, a katonáknak egy perc nyugtuk sincs, lázas tevékenység folyik mindenütt, olyan a város, mint a felbolydult méhkas.

Ádász Mihály hitte is, nem is. Neki nem tűnt fel semmi szokatlan mozgolódás, igaz, ő alig egy órára hagyta el a lakást, épp csak a folyópartig merészkedett le, s figyelme elsősorban arra a változásra irányult, amit a természet hajtott végre február óta. De reménykedett, hogy övéi visszafoglalják a várost és újra szabad emberként mozoghat.

Agnieszka igazat mondott.

Alig néhány nappal később ismét megdördültek az ágyúk, többmázsás gránátok romboltak le házakat, vájtak mély tölcséreket a földbe, folyamatossá vált az égzengés, mintha sok száz kínpadra húzott ember üvöltene fájdalomában.

A mindössze pár napig tartó ostrom alatt Agnieszka egyre szótlanabb lett, s arca nem csak félelmét tükrözte, de szomorúság is kiütközött rajta. Ádász Mihály megértette a félelmét, ám hogy azon kívül mi bántja, arról hiába faggatta. Válasz helyett csak bújt hozzá görcsösen, mintha soha nem akarná elengedni.

Amikor a központi hatalmak csapatai elfoglalták az erődöket és a menekülő orosz csapatok nyomán diadalmármorban bevonultak a városba,

Ádász Mihály kötelességének tartotta jelentkezni a parancsnokságon, ahol alaposan kifaggatták, ám végül elhitték minden szavát, s rögtön beosztották a 39. honvéd hadosztályhoz.

Agnieszkát napokig nem látta és hiányát nehezen tudta leküzdeni. Június közepén alakulata a várost elhagyni készült, s egységétől akkor tudott elszabadulni nagyon rövid időre, ami csak annyira volt elegendő, hogy búcsút vehessen tőle.

Sietős léptekkel igyekezett a Rynek utca felé, s befordulva a sarkon meglátta Agnieszkát, amint kilépett lakóházának kapuján.

A piactér felől két mankójára támaszkodva egy féllábú katona jött Agnieszkával szemben, és Ádász Mihály már éppen kiáltani akart a nőnek, álljon meg, amikor meghallotta, hogy Agnieszka felsikolt, Janek, Janek!, s már borult is a féllábú katona nyakába.

A meglepetéstől megtorpant, s egy perccig döbbenet bámulta a jelenetet, miközben érezte, összeszorul a szíve és könny szökik a szemébe. Aztán gyorsan megfordult és megszaporoza lépteit, hogy mielőbb eltűnjön a következő sarkon.

Öt nappal később Ádász Mihály haslövést kapott Lemberg-nél. Nem szenvedett sokáig. Életének utolsó, révült perceiben a sajgó fájdalmat is fölülírta a gyűlölet, amit Agnieszka iránt érzett. Hiszen ha ő nem kerül az útjába, társaival együtt hadifogságba esik, ahol minden biztonnal éheznek, fázik, még ha nyomorultul is, de él, s valamikor, ha Isten is úgy akarja, hazakerül Oroszára, ahol, késéssel ugyan, ám mégis megtarthatja esküvőjét Rozikával.

Isten azonban másként akarta, nem nyújtott segítséget a szanitéceknek, akik minden igyekezetük és erőfeszítésük ellenére sem tudták Ádász Mihályt megmenteni a haláltól.

Agnieszka évtizedeken keresztül hűségesen és odaadóan viselte gondját férjének, Janek Zeromszkinak, a lengyel légió megrokkant bakájának.

Takáts Rozáliához, az orosházi pék egy szem lányához természetesen elérkezett vőlegényének halálhíre, ami nagyon lesújtotta, esténként sokáig sírdogált, s lelkében még hónapokig gyászolt.

1918-ban férjhez ment a szentetornyai molnár legidősebb fiához, egy év múlva megszülte első fiúgyermekét.